



## PREPEV DILANOVE POEME “MURDER MOST FOUL” (SA KOMENTARIMA)

### Dilan, gonič krava i vašarski zabavljač

Kada su ga 1965. godine novinari na pres-konferenciji u San Francisku saleteli tvrdnjama da je pesnički „glas generacije“ i da se od njega očekuje politički angažman, Dilan se pobunio protiv nalepljene mu etikete, šarmantno rekavši da je on samo „vašarski zabavljač“ (kasnije će to još bolje formulirati: da mu više pristaje „uloga goniča krava nego frulaša predvodnika“). „Glas generacije“ zapravo je svoj odgovor dao istog trenutka kada se pojavio na muzičkoj sceni šezdesetih, rekavši u vidu naslova svoje možda i najpoznatije pesme, “Blowing in the Wind” (1963), da sve „vetar nosi sa sobom“ (nisu ga čuli, verovatno, svi oni koji su i dalje od njega tražili odgovore, a on im je uporno govorio da ih potraže u njegovim pesmama, a ne od njega lično). Tokom impresivne karijere duže od pola veka, Dilan je prešao put od angažovanog umetnika, pevača protestnih pesama (više je voleo termin „buntovničkih“) u kratkom njujorškom Grinič Vilidž periodu (1962–66),<sup>1</sup> preko autora pesama sa dubokim filozofskim ili političkim značenjem, do kantri, pop i folk muzičara i pevača šlagera u starim danima. Ovakva kategorizacija svakako da je samo uslovna, jer je Dilan žanrove i stilove mešao i kombinovao onako kako su mu trenutak i njegov osećaj diktirali. Objavljivače naporedo pesme protiv društvene nepravde, pa one protiv „bankara“, ratova i ubijanja (npr. “Masters of War”), protiv manipulacije pojedincima (“Clean Cut Kid”, “Licence to Kill”, itd.), kao i u odbranu ugnjetenih (“Hurricane”), i mešati ih sa folk pesmama i šlagerima, pop, gospel ili bluz pesmama i sl., kao i sa pesmama gotovo halucinantnih stihova (“Like a Rolling Stone”, “It’s Alright Ma, I’m Only Bleeding”, “Highway 69 Revisited” itd.), pa sa onim ljubavne tematike, ili pesmama o otuđenju ili apsurdno života itd. Sredinom sedamdesetih, postavši „iznova rođeni hrišćanin“, pojavio se i kao autor pesama s religioznom tematikom i ponudio „odgovore“ koji su, ispostavilo se, malo koga zanimali (ubrzo je okončao i taj period). Što se tiče recepcije njegovih tekstova i muzike, reakcije publike i medija u ovih pola veka kretale su se od nekritičkog kovanja u zvezde samog Dilana („mehija“, „prorok“, „savest sveta“) do potpunog omalovažavanja svega što je uradio („folirant u pisanju“, „loš muzičar i pevač“, „plagijator“, „izdajica“, „Juda“ itd.). Dilan se nije mnogo

<sup>1</sup> Ubrzo posle Kenedijevog ubistva pretaće da piše klasične protestne pesme kakve je dotad pisao (“The Ballad of Emmett Till”, 1962, “Blowin’ in the Wind”, 1963, “The Times They Are a-Changin’”, 1964, “Chimes of Freedom”, 1964, “Maggie’s Farm”, 1965. i sl.). Godine 1964. rekao je prijateljima i novinarima da ga više ne zanimaju „pesme koje u nekog upiru prstom“, a još manje politika.

obazirao na sve to. U jednom intervjuu iz 2012. (*Rolingstoun*), rekao je: „Zašto se dešava da kada ljudi govore o meni oni moraju i da polude?“

Godine 2020, u jeku prvog talasa pandemije korona virusa, izazvao je pravi mali zemljotres u svetu kulture i popularne muzike kada je 27. marta emitovao, pravo niotkuda, na sopstvenom Jutjub kanalu, baladu „Mučko ubistvo“;<sup>2</sup> prvu svoju originalnu pesmu u poslednjih osam godina<sup>3</sup> (za tri dana, imala je 2,4 miliona pregleda).<sup>4</sup> Uz numeru je, na Tviteru, napisao poruku: „Pozdravljam svoje fanove i pristalice, uz zahvalnost za svu dugogodišnju podršku i vernost. Ovo je neobjavljena pesma koju smo snimili pre nekog vremena, možda će vam biti zanimljiva. Ostanite zdravi, pomno pratite šta se događa i neka vam je Bog u pomoći.“ Sličnu poruku uputio je i pre više od pola veka, 1967, kada su ga u Londonu, na snimanju filma *Ne osvrći se*, upitali koja je zapravo njegova prava poruka. „Ostanite trezveni i uvek nosite baterijsku lampu“, rekao je osmehujući se. U Dilanovom pogledu na svet ništa se suštinski nije promenilo – dve njegove poruke, jedna s početka karijere, druga s kraja, gotovo da se ne razlikuju.

Poema „Mučko ubistvo“<sup>5</sup> traje oko 17 minuta i najduža je u njegovoj podugoj karijeri. Na prvi pogled, tu je reč o atentatu na američkog predsednika Kenedija<sup>6</sup> iz 1963. godine, ali „mučko ubistvo“ je Dilanu samo povod da ispriča *svoju* priču o sudbini Amerike – priču o raspadanju nacionalnih mitova i iluzija (iz mladosti), kao i stalnim pokušajima onih na vlasti da se istina (koja im ne odgovara) prikrije (ta tema zanimala ga je od samih početaka karijere, mada je u jednom intervjuu izjavio i da ga je, u vezi s tim atentatom, pogodilo samo to što je jedna porodica izgubila oca i muža). Sebi svojstvenom kaleidoskopskom tehnikom, nabrajajući muzičare i muzičke numere iz sveta džez, folka, gospela, ritam i bluza, popa (vrhovi američke pop kulture u 20. veku), kao i poneke filmove – Dilan u „Mučkom ubistvu“ maestralno ispreda priču o Americi sredine 20. veka i o tome kakva je ona mogla da bude (ideali jednakosti i slobode, Kenedijeve „nove granice“, pa i Obamine „promene“ i „nade“ itd.). Zapravo, kakva bi mogla da bude da nije došlo do naglog i mučkog presecanja, simbolizovanog uklanjanjem Kenedija, a potom i drugih naizgled progresivnih

---

<sup>2</sup> „Murder Most Foul“ – citat iz Šekspirovog *Hamleta* (I. v. 27–28); odnosi se na bratoubistvo, na ubistvo kralja Danske. Dilan će u pesmi Kenedija u jednom trenutku nazvati kraljem. *Murder Most Foul* naslov je i knjige Stenlija Marksa (Stanley Marks) o zaveri iza ubistva Kenedija, iz 1967. godine (u knjizi se nalazi i rečenica „ubijen kao pseto“); postoji i britanski kriminalistički film istog naslova iz 1964. godine, zasnovan na jednom od romana Agate Kristi.

<sup>3</sup> U jednom stihu pesme kaže se za Kenedijevu dušu – „Tražili su je poslednjih pedeset godina“, pa su neki, dodavši pedeset godina na godinu atentata (1963), pretpostavili da je Dilan tekst napisao godine 2012–2013. A možda je (sa Dilanom se nikad ne zna), on reči pesme improvizovao na snimanju u studiju (kad god da je snimljena). Postoji i zanimljiva pretpostavka, da je „Mučko ubistvo“ planirao da izvede (pa odustao) prilikom primanja Nobelove nagrade 2016.

<sup>4</sup> Do januara 2021. broj pregleda popeo se na 4,6 miliona.

<sup>5</sup> Kasnije u toku godine, Dilan će je objaviti na svom 39. studijskom albumu *Rough and Rowdy Ways*.

<sup>6</sup> Dilan je u svojim pesmama prvi put spomenuo Kenedija na albumu *Freewheelin* (maj 1963), u stihovima: “It’s President Kennedy callin’ me up. He said: ‘My friend, Bob, what do we need to make the country grow?’ I said: ‘My friend, John – Bridget Bardot, Anita Ekberg, Sophia Loren. Country will grow.’”

vođa (ipak, „progresivni“ lideri koji nisu ubijeni ili uklonjeni, a koji su došli na vlast, po pravilu će izneveriti nade). Što se Dilanove „učuktane“ generacije tiče, zaslepljene bleštavilom pop kulture, ona će zanemariti državni udar koji joj se dogodio pred nosom (slično će se desiti i kod nas posle Đinđićevog ubistva), kao i potonje obračune antiliberala sa tekovina- ma slobode, započete šezdesetih u SAD i nastavljene do dan-danas (zapravo je na delu borba klanova za vlast, gde se ne preza od likvidacije političkih neprijatelja; Dilan ovu borbu vidi kao borbu dobra i zla).

Iako je melodija „Mučkog ubistva“ pomalo u duhu tonalitetâ i harmonijâ Vana Moriso- na (“Madame George” i “Astral Weeks”, npr.), a zvuk klavira je skoro preuzet iz Lenonove pesme “Imagine” (dok struktura pesme vuče, recimo, na Ginsbergovu poemu „Urlik” iz 1956), i pored svih pozajmica i „naslanjanja”, magija pesme hvata od prvog akorda (nekima je, opet, monotona i repetitivna). Dilan vešto kombinuje pouzdane i nepouzdate informac- ije sa fikcijom i tuđim rečima (intertekstualnost mu je uvek bila jaka strana; uz to, on je još šezdesetih patentirao stil „pričanje-i-pevanje”, naučen od Vudija Gatrija, svog idola iz mla- dih dana). Što se pripovedačke perspektive tiče, i tu se snalazi kao riba u vodi, lako prela- zeći iz jednog lika u drugi – čas je u poemi Kenedi, čas je u ulozi njegovih ubica, čas je on sam, Dilan, ili narator pesme itd. (po nekima, poema je puna skrivenih iluzija, po drugima pak prepuna klišeja i loše napisana). Čak i ako prihvatimo pozu kao deo Dilanovog fluidnog identiteta – jednom je, parafrazirajući Remboa („Ja je neko drugi”), izjavio: „Mogu samo da budem onaj koji jesam, ma ko to bio” – čini se da je ona u skladu sa svetom privida u kome živimo (ne treba zaboraviti ni to da je Dilanova imovina trenutno procenjena na preko po- la milijarde dolara).<sup>7</sup>

Stihovi Dilanove nove poeme odzvanjaju apokaliptičnim tonovima i ukazuju na izopa- čenje demokratije i duhovno nazadovanje Sjedinjenih Američkih Država u poslednjih po- la stoleća. U haotičnom vremenu trampizma, ultradesničarenja, iznova probuđenih naci- onalizama i klerikalizama širom sveta – dodatno pogoršanih globalnom pandemijom vi- rusa korona<sup>8</sup> – čini se da Dilan sagledava nemogućnost institucija i svetskih lidera da se izbore s nadošlim problemima epohe. Njegov doprinos haotičnoj današnjici očigledno je ova pesma (pesma donosi mir), u kojoj on pronalazi način da muzikom i rečima umetnički uobličići Kenedijevo ubistvo i nadgradi ga (nikad nije verovao u zvaničnu verziju<sup>9</sup> o „usamlje-

<sup>7</sup> Prvi honorar, 1962. godine, za sedam pesama, iznosio mu je 100 dolara. Za poslednji se smatra da iznosi preko 300 miliona dolara: Dilan je u decembru 2020. prodao kompaniji Universal Music Publishing Group kompletna prava za skoro sve što je napisao (preko 600 numera, među kojima su i neke od naj- značajnijih pesama prošlog stoleća: “Blowin’ in the Wind”, “Like a Rolling Stone” i “The Times They Are A-Changin”). To je možda najveća suma ikad isplaćena za otkup prava na tekstove nekog muzičara.

<sup>8</sup> Dilan vezu između ubistva Kenedija 1963. i pandemije virusa korona 2020. možda nalazi u tome što su se ljudi, i u jednom i u drugom slučaju, šokirani dešavanjem, našli zaključani u kućama, gde su, pri- kovani uz TV programe (danas i uz internet), pratili dešavanja.

<sup>9</sup> Izabrani komitet za slučajeve ubistva osnovan je 1976. u okviru Donjeg doma Kongresa SAD (HSCA) da istraži likvidacije Džona F. Kenedija i Martina Lutera Kinga. Komitet je završio istragu 1978. i sledeće godine objavio svoj konačni izveštaj sa zaključkom da je Kenedijevo ubistvo verovatno rezultat konspi- racije. Donald Tramp je 2017. prvo dao Ciji, Ef-Bi-Aju i drugim agencijama rok do 26. aprila 2020. da

nom“ atentatoru). Nadgradnja se očituje pokušajem uobličavanja samog duha vremena druge polovine 20. veka, vremena odumiranja „američkog sna“, ali, možda, i pružanjem izlaza – u vidu eskapizma u umetnosti. Naslovi muzičkih numera (preko 70), kao i imena muzičara, referentnih za američku pop kulturu druge polovine 20. veka,<sup>10</sup> ili bar referentnih za Dilana (ili jednostavno, koje on voli),<sup>11</sup> čine predloške njegove vizije atentata na Kenedija. Za Dilana će Kenedijevo ubistvo<sup>12</sup> potamneti sudbinu najmoćnije zemlje sveta, koju ona proživljava već pola veka (a i mnoge druge države zajedno s njom).<sup>13</sup> A nije reč samo o atentatu na Kenedija (i o kasnijim likvidacijama drugih progresivnih političkih predvodnika poput Kenedijevog mlađeg brata Roberta, pa Martina Lutera Kinga, Malkoma Eksa, Džona Lenona...), već i o ranjenom srcu Amerike i opštoj tragičnoj i nepromenljivoj ljudskoj sudbini, koja se stalno iznova ponavlja. Pogotovo danas, u doba pandemije (čovečanstvo traumatizovano šok događajima u cilju manipulisanja, uz poplavu lažnih vesti i dezinformacija, omogućenih internetom i nikad moćnijim medijima), gde se čini da se konci iznova povlače iz „dubokih država“ na svim stranama sveta (ne kaže uzalud Dilan svojim pristalicama, u ovogodišnjoj poruci uz pesmu: „pomno pratite šta se događa i neka vam je Bog u pomoći“). Prelazeći na nabranje pesama, muzičara i filmova odmah posle uvodnog dela poeme, može se činiti da Dilan, pri kraju života (80),<sup>14</sup> ulogu umetnosti vidi u ne mnogo smislenom skretanju pažnje sa velikih tragedija. Ali moguće je i nešto drugo – da on ipak želi da istakne snagu i značaj muzike (u širem smislu umetnosti) u teškim vremenima, kao i to da ona može biti melem na ranu u svetu gde ništa ne ide onako kako bi ljudi želeli (vraćamo se na eskapizam).

---

objave još neobjavljene podatke o ubistvu Kenedija („Kenedijev fajl“ sastoji se od oko pet miliona stranica teksta), a onda je 2020. rok produžio do oktobra 2021. zbog „zaštite nacionalne bezbednosti“.

<sup>10</sup> Utoliko što su oblikovali američku popularnu kulturu.

<sup>11</sup> U jednom od prvih intervjua koji je dao pošto je 1997. skoro umro od retke infekcije pluća, rekao je: „Te stare pesme su moj leksikon i moj molitvenik... Verujem u Boga prostora i vremena, ali ako me ljudi o tome zapitkuju, instinktivno ih upućujem na te pesme. Verujem Henku Vilijamsu kada peva 'Video sam svetlost'. Ja sam takođe video svetlost.“

<sup>12</sup> Navodno je u jednom intervjuu iz 2012. rekao: „Mnogi su me pitali gde sam bio onog dana kad je predsednik Kenedi ubijen. Istina je da se ne sećam. Bliske su mi teorije zavere, ali sve one promašuju metu. Ono što je Amerika uradila Kenediju isto je ono što radi svakom pojedincu ovde rođenom.“

<sup>13</sup> Naručioi Đinđićevog ubistva 2003. u Beogradu (ko god da su) izgleda da su dobro proučili sve detalje atentata na Kenedija. Đinđićevo ubistvo u organizacionom pogledu umnogome liči na ubistvo američkog predsednika (čak je i vreme ubistva gotovo isto – podne). Posle atentata na Đinđića takođe će se pojaviti teorija o pucaču angažovanom iz inostranstva i o tri ispaljena metka (umesto zvanična dva). Prvi hitac je, po ovoj teoriji, ispaljen iz Birčaninove ulice (tajanstveni pucač) i pogodio je Đinđića, a druga dva ispaljena su iz Gepratove (pucač Zvezdan Jovanović, kasnije uhvaćen i osuđen), od kojih je jedan pogodio Đinđićevog telohranitelja, a drugi zid zgrade Vlade. Kao i u slučaju Kenedijevog ubistva, gde su američki mediji već dan po atentatu imali pregršt informacija o Osvaldju (već spremljenih od Cije), tako su se i u slučaju Đinđićevog ubistva skoro istog dana pojavile brojne informacija o zaverenicima, članovima Zemunskog klana.

<sup>14</sup> U pesmi „Crossing the Rubicon“ sa albuma *Rough and Rowdy Ways* otpevaće: „Tri milje severno od Čistilišta, korak od velikog Nepoznatog“, a u numeri „I Contain Multitudes“, sa istog albuma, kazaće: „Spavam sa životom i smrću u istom krevetu.“

Kod Dilana ništa nije jednostavno. Ni ova kombinacija naslova tuđih pesama i filmova, i njegovih sopstvenih reči (uz pratnju klavira /Fiona Epl<sup>15</sup> i Alen Paska/, violine /Doni Heron/ i lakih udaraljki), nije pravolinijska; i u ovoj poemi su značenja razgranata, mnogostruka. Na pitanje jednog novinara da li je „Mučko ubistvo“ napisano kao nostalgичni hvalospev davnog prošlom vremenu, Dilan je odgovorio: „Za mene pesma nije nostalgичna. Ne vidim 'Mučko ubistvo' kao glorifikaciju prošlosti ili nekakav rastanak sa izgubljenom epohom. Ona govori o meni, u ovom času.“<sup>16</sup> Kao i većinu svojih pesama, i ovu je Dilan napisao služeći se rimama. Mi donosimo prepev pesme, sa komentarima, svesni da se analiziranjem gubi dosta od Dilanove magije (mitovi ne vole činjenice), kao što će i u prevodu postati manje jasne mnoge njegove osobene zvučno-asocijativne veze. Analiza poeme pokušaj je da se osvetli Dilanov tekstopisački metod i to kako njegove pesme „rade“, kao i značenje njegovih stihova, a posebno ono što bi se moglo nazvati kreativnim instinktom jednog oštroomnog tipa koji sledi svoj njuh, ne obazirući se previše, u toj slobodi, na značenje i smisao. Za „Mučko ubistvo“, kao i za veći deo Dilanove karijere tekstopisca, moglo bi se primeniti ono što je Džojz rekao za sebe kad su ga upitali o čemu je u *Uliksu* zapravo reč: „Kada bih to otkrio, istog trenutka bih izgubio besmrtnost. Ostavio sam toliko enigmi i zagonetki da će se profesori vekovima raspravljati o tome šta sam hteo da kažem.“

*Decembar 2020.*

---

<sup>15</sup> „Zaista nisam sigurna zašto je mene izabrao da sviram u toj pesmi. Provela sam u studiju oko sedam sati. Rekla sam Bobu da sam nesigurna za sve to /sviranje klavira/, ali on je zaista bio fini i hrabrio me je. Rekao je: 'Nisi ovde da budeš savršena, tu si da budeš ono što jesi.'“ <https://pitchfork.com/features/cover-story/fiona-apple-interview/>

<sup>16</sup> <https://www.nytimes.com/2020/06/12/arts/music/bob-dylan-rough-and-rowdy-ways.html>

## MUČKO UBISTVO

Mračan dan u Dalasu, novembra šezdeset treće  
Dan koji će večno živeti u sramoti<sup>17</sup>  
Predsednik Kenedi vedar i čio  
Divan dan da se bude živ, divan dan da se mre<sup>18</sup>  
Izveden na klanje kao žrtveno jagnje<sup>19</sup>  
Rekao je: „Čekajte malo, momci, znate li ko sam ja?“<sup>20</sup>  
„Naravno da znamo, znamo ko si ti“  
Onda su mu<sup>21</sup> razneli glavu dok je još bio u autu  
Ubijen kao pseto, usred bela dana  
Bilo je to pitanje trenutka, a trenutak je bio pravi  
Imaš neplaćene dugove, došli smo da naplatimo<sup>22</sup>  
Ubićemo te s mržnjom, bez imalo poštovanja  
Poniziti te i raspametiti i natrljati ti nos<sup>23</sup>  
Naš čovek je već spreman da zauzme tvoje mesto<sup>24</sup>  
Dana kada su kralju prosuli mozak  
Hiljade su posmatrale, niko ništa nije video  
Dogodilo se to tako brzo, iznenada  
Tu, pred očima svih  
Najveći mađioničarski trik pod kapom nebeskom  
Savršeno izveden, iskusno odrađen  
Vulfmane, hej, Vulfmane, hej, Vulfmane, zauraj<sup>25</sup>  
Raba-daba-dab,<sup>26</sup> mučko ubistvo je to

---

<sup>17</sup> Teodor Ruzvelt je autor poznate rečenice "A date that will live in infamy", koja se odnosila na japanski napad na Perl Harbor.

<sup>18</sup> "A good day to die" – stari američki izraz.

<sup>19</sup> Aluzija na Isusovu smrt (Isus – „jagnje Božje“)?

<sup>20</sup> Sličan citat: "Wait a minute, boys, this one's not dead" nalazi se u Dilanovoj numeri "Hurricane".

<sup>21</sup> S obzirom na to da ne veruje u teoriju o samo jednom pucaču, Osvaldu, Dilan ovde koristi množinu.

<sup>22</sup> Aluzija na glasine da je Kenedijevu pobeđu na izborima 1960. omogućila mafija, kojoj on sad treba da plati za uslugu (u tom kontekstu, pominjao se Sem Đankana, šef čikaške mafije, koji je u prošlosti imao neke ilegalne poslove sa Kenedijevim ocem).

<sup>23</sup> Možda aluzija na Isusa, kome su se izrugivali na krstu i prinisili mu licu sunder natopljen sirčetom da pije.

<sup>24</sup> Okružni tužilac Nju Orleansa Džim Garison posedovao je podatke o tome da je tadašnji potpredsednik SAD Lindon Džonson bio umešan u zaveru (Džonson je u danu ubistva postao novi predsednik SAD).

<sup>25</sup> Poznati di-džež Vulfman Džek je 2002. objavio kompilacijski album *Graffiti Gold Goofy Greats* na kome se nalazi i pesma "Rub-a-Dub-Dub" grupe The Equals.

<sup>26</sup> "Rub-a-dub-dub" je poznata britanska dečja uspavanka, potiče još iz 14. veka. Dilan uspavanku ovde pominje verovatno i povodom Kenedijeve dece.

Tiho, dečice, vi ćete razumeti  
 Bitlsi dolaze,<sup>27</sup> oni će vas držati za ruku  
 Kliznite niz gelender<sup>28</sup>, uzmite kaput  
 Feribotom<sup>29</sup> pređite Mersi<sup>30</sup> i pravo na stvar<sup>31</sup>  
 Tri odrpane skitnice pristižu<sup>32</sup>  
 Da počiste nered i spuste zastave na pola koplja  
 Ja odlazim na Vudstok, doba je Vodolije<sup>33</sup>  
 A onda do Altamonta<sup>34</sup>, da sednem uz binu<sup>35</sup>  
 Proturite glavu kroz prozor, neka zabava počne<sup>36</sup>  
 Žurka je u punom jeku,<sup>37</sup> tamo iza Grasi nola<sup>38</sup>  
 Naslažite cigle, zacementirajte

<sup>27</sup> Dolazak Bitlsa u Ameriku početkom 1964. neki su videli kao sedativ koji je čvrstorukaška vlast ubacila mladima u gušu kao lek za sve izraženiju depresiju posle ubistva Kenedija.

<sup>28</sup> Poema se uklapa u verziju ubistva Kenedija koju je od 1966. počeo da iznosi okružni tužilac Džim Garison – da je glavni organizator atentata CIA (Kenedi je hteo da rasformira Ciju), u saradnji s vrhovima vojno-industrijskog kompleksa, koji su hteli da nastave Hladni rat i rat u Vijetnamu, kao i ostale ratno-huškačke aktivnosti koje su donosile ogromne prihode, čemu se Kenedi usprotivio (u ovom ključu Oliver Stoun je 1991. snimio poznati film *JFK*, zasnovan na Garisonovoj knjizi *On the Trail of the Assassins* iz 1988). Garison je za učestvovanje u zaveri osumnjičio i njuorleanskog penzionisanog pripadnika FBI Gaja Banistera. Odatle možda igra reči "slide down the banister" (engl. banister – gelender).

<sup>29</sup> Možda igra reči: engl. *ferry* – trajket, feribot, ali i prezime Dejvida Ferija (Ferrie), koga je Džim Garison osumnjičio kao jednog od učesnika u zaveri protiv Kenedija (Feri je poznao Osvalda i, kao i Osvald, u Nju Orleansu saradivao s antikastrovcima i antikomunistima).

<sup>30</sup> Gerry & The Peacemakers: "Ferry Cross the Mersey".

<sup>31</sup> Ili: „pravo u vrat“ – aluzija na metak koji je Kenedija pogodio u vrat.

<sup>32</sup> Skitnice su ili sami atentatori ili saradnici atentatora (postoje fotografije na kojima se vidi kako policija neposredno posle atentata sprovodi tri „skitnice“ pored Teksaskog skladišta udžbenika – privedeni su u blizini Grasi nola; zapisnik sa saslušanja skitnica u policiji kasnije je volšebno nestao, ili uopšte nije ni napravljen). Imena te trojice su: Chauncey Holt (saradnik CIA), E. Howard Hunt (on će 1972, kao saradnik Republikanaca i Niksona, učestvovati u upadu u prostorije Demokratske stranke – afera Voter-gejt) i Charles Harrelson (ubica i kriminalac, otac glumca Vudija Harelsona).

<sup>33</sup> Nezainteresovani za aktuelna dešavanja, mladi su utonuli u hipi filozofiju i rokenrol?

<sup>34</sup> Zloglasni koncert Rolingstonsa iz 1969. u Kaliforniji, gde je, prilikom obračuna „Paklenih anđela“ sa publikom, došlo do ubistva jednog osamnaestogodišnjaka.

<sup>35</sup> Ova dva stiha izgovara sam Đavo?

<sup>36</sup> "Let The Good Times Roll" – bluz Luja Gordona iz 1946. (izvodili su ga kasnije mnogi: Širli & Li, Bi Bi King...).

<sup>37</sup> Vanda Džekson: "There's A Party Goin' On".

<sup>38</sup> "Grassy Knoll" – brežuljak sa drvoredom na Dili plazi odakle je, iza drvene ograde, po svemu sudeći, na Kenedija pucao drugi atentator. S druge strane, u ovih nekoliko stihova naporedo se stavlja omladina iz šezdesetih i sedamdesetih (Vudstok, Altamont...), utonula u rokenrol i narkotike, i političke strukture koje, pomoću ubistava svojih protivnika, učvršćuju vlast („žurka u punom jeku, tamo iza Grasi nola“).

Ne možete da kažete da vas Dalas ne voli, gospodine predsedniče<sup>39</sup>  
Uđite u tenk, nagazite na gas<sup>40</sup>  
Pokušajte da stignete do trostrukog podvožnjaka<sup>41</sup>  
Tamnopusi pevaču, bledoliki klovne<sup>42</sup>  
Bolje ne izlazite napolje kad sunce zađe  
U kvartu crvenih fenjera imaju svog pajkana na dužnosti<sup>43</sup>  
Koji živi u košmaru Ulice Elm<sup>44</sup>  
Kad stignete do kvarta Duboki Elum,<sup>45</sup> sakrijte lov u cipelu<sup>46</sup>  
Ne pitajte šta vaša zemlja može da učini za vas<sup>47</sup>  
Lovu na sunce<sup>48</sup>, pare za arčenje  
Dili plaza, skrenite ulevo<sup>49</sup>  
Odlazim dole na raskrnicu,<sup>50</sup> neko će me već odvesti  
Mesto gde su vera, nada i milosrđe umrli<sup>51</sup>  
Upucaj ga dok trči, momče, upucaj ga dok još možeš  
Pokušaj da pogodiš nevidljivog čoveka<sup>52</sup>

<sup>39</sup> "Don't say Dallas don't love you, Mr President" – navodno poslednje reči koje je Kenediju rekla Neli Konali, prva dama Teksasa (ona i njen suprug, guverner Konali, vozili su se u automobilu sa Kenedijevima u vreme atentata). Kenedi joj je odgovorio: „Ne, svakako da ne.“ Nekoliko trenutaka kasnije, pogođen je hicima atentatora. Konali je rekla i da joj je najupečatljivije sećanje na taj trenutak slika rasutih žutih i crvenih ruža u lokvama krvi svuda po automobilu.

<sup>40</sup> Verovatno se odnosi na vozače predsedničke kolone („tenk“ bi ovde bio predsednički automobil), koji od hitaca atentatora beže niz Ulicu Elm i ka podvožnjaku.

<sup>41</sup> Elm Street, Main Street i Commerce Street, ulice koje se račvaju iz Houston Street-a, odakle je došla kolona sa Kenedijem, ulivaju se ispod tog podvožnjaka.

<sup>42</sup> Dilan je 1975, tokom turneje Rolling Thunder Revue, na koncertima lice farbao u belo.

<sup>43</sup> Možda se odnosi na policajca Tipeta, za koga se smatra da ga je na ulici ubio Oswald, 45 minuta posle atentata na Kenedija (Osvald je na saslušanju izjavio da ga nije ubio).

<sup>44</sup> Elm Street – glavna ulica u Dalasu (koja vodi do Dili plaze), u kojoj se nalazi Teksasko skladište udžbenika, odakle je, navodno, Oswald, koji je tu bio zaposlen, pucao u Kenedija (po drugoj verziji, odatle je pucala druga grupa zaverenika); takođe i film strave i užasa *A Nightmare on Elm Street* Vesa Krejvena iz 1984.

<sup>45</sup> Deep Ellum – nekada kvart crvenih fenjera u Dalasu, danas umetnički deo grada (u koji se uliva Ulica Elm); "Deep Ellum Blues": tradicionalna američka bluz pesma, i Dilan ju je izvodio šezdesetih.

<sup>46</sup> Inače će vas prostitutke iz Dubokog Eluma opelješiti.

<sup>47</sup> Iz inauguralnog obraćanja Dž. F. Kenedija (20. januar 1961).

<sup>48</sup> "Cash on the barrelhead": pesma grupe Louvain Brothers iz 1956. Ali to mogu biti i reči neke prostitutke iz Dubokog Eluma.

<sup>49</sup> Smrtonosno skretanje u Ulicu Elm („lakat“ krivina), u kojoj će doći do atentata.

<sup>50</sup> Robert Džonson: "Crossroads". Po legendi, bluzer Robert Džonson na raskršću je sreo đavola koji mu je, pod određenim uslovima, omogućio da svira gitaru bolje nego iko drugi.

<sup>51</sup> Mesto gde su Kenedija ubili.

<sup>52</sup> Možda aluzija na film *Nevidljivi čovek* iz 1933, iskorišćena u kontekstu Kenedijevog ubistva – da je nemoguće da je Oswald uspeo pogoditi Kenedija kroz krošnju koja mu je zaklanjala vidik sa šestog sprata Teksaskog skladišta udžbenika, kao što se tvrdilo u zvaničnoj teoriji o atentatu.



Zbogom, Čarli,<sup>53</sup> zbogom, Ujka Same!<sup>54</sup>  
Iskreno, gospođice Skarlet, nije me briga<sup>55</sup>  
Šta je to istina? Kuda je otišla?  
Pitajte Osvalda<sup>56</sup> i Rubija,<sup>57</sup> oni treba da znaju  
„Bolje ti je da umukneš“, rekla je stara mudra sova<sup>58</sup>  
Posao je posao, i to je mučko ubistvo

---

<sup>53</sup> Charlie (žarg.) – Vijetkongovac, ali i heroin. Možda i aluzija na pesmu grupe Grejtful ded “Mr. Charlie” iz 1971, gde postoje stihovi “Gonna scare you up and shoot you / ‘Cause Mr. Charlie told me so”, koji nalikuju Dilanovom stihu iz poeme: “We’ll mock you and shock you with hatred...” „Čarli“ je, po nekim tumačenjima, Čarls Menson, vođa zloglasnog klana koji je 1969. svojim sledbenicima naredio da ubiju glumicu Šaron Tejt. Postoji i film *Goodbye Charlie* iz 1964. režisera Vinsenta Minelija. Na kraju, možda je reč o Čarliju Čaplinu (Dilanova pojava svojevremeno je nazivana „čaplinovskom“). Kenedijev pas, velški terijer, takođe se zvao Čarli.

<sup>54</sup> Uncle Sam (popul.) – vlada SAD, ali i američki vojnici (u Vijetnamu).

<sup>55</sup> Retov (Klerk Gejbl) odgovor na pitanje koje mu postavlja Li (igrala ju je Skarlet O’Hara): „Gde da idem? Šta sad da radim?“ (film *Prohujalo sa vihorom*).

<sup>56</sup> Decembra 1963, nekoliko nedelja posle atentata na Kenedija, Dilan je nevoljno pristao da na glamuroznom prijemu u jednom njujorškom hotelu od Specijalnog komiteta za ljudska prava primi Nagradu „Tom Pejn“. Nervozan, napio se tom prilikom i održao zbunjujući govor pred oko 1400 liberala i radikala. Prvo ih je uvredio u vezi s njihovim godinama: „Ljudi, trebalo bi da ste vi na plaži. Ovo nije svet starih... Kad starima kosa posedi, treba da odu.“ Onda ih je dokačio po političkoj liniji: „Za mene više ne postoji crno i belo, kao ni levo i desno. Postoji samo gore i dole, a to dole je veoma prizemno. Ja pokušavam da se uputim nagore bez razmišljanja o nečemu tako trivijalnom kao što je politika.“ Onda je spomenuo Osvalda, i rekao: „Nešto od sebe vidim u njemu.“ Iz publike su se začuli zvižduci i negodovanje. Kasnije se Dilan izvinio publici, poslavši jedno (podrugljivo) pismo, gde je branio svoje novo antipolitičko raspoloženje. Više nije želeo da peva o „nama“, rekao je, već o „sebi“ (zbog ovoga će ga neki optužiti da je izdao zajedničku stvar i okrenuo se usko ličnom, kao i bogaćenju). Godine 1964, u *Njujorkeru* je Dilan objasnio šta je želeo da saopšti ovim govorom: „Morao sam da kažem nešto o Liju Harviju Osvald. Rekao sam im da sam u raznim spisima koje sam pročitao prepoznao mnogo njegovih osećanja, i da sam znao da je bio uznemiren. Rekao sam im da sam i ja bio uznemiren, tako da smo imali dosta sličnih osećanja. Prepoznao sam dosta od sebe u Osvald, rekao sam, a u njemu sam prepoznao dosta od vremena u kom živimo. I, znate, počeli su da mi zvižde. Posmatrali su me kao da sam životinja. Zapravo su mislili da govorim da je dobro što je Kenedi ubijen. Toliko su bili zastranili. A ja sam samo govorio o Osvald.“ <https://bodyliterature.com/2020/06/04/camelot-revisited-on-bob-dylan-jfk-murder-most-foul-and-the-vacuum-in-america/>

<sup>57</sup> Džek Leon Rubi – vlasnik striptiz kluba u Dalasu, dugo povezan s mafijom. Rubi je (pred televizijskim kamerama) iz pištolja ubio Osvalda u suterenu zgrade dalaske policije, dok su Osvalda sprovodili u zatvor, dva dana po atentatu na Kenedija (sumnjalo se da ga je mafija poslala da ubije Osvalda i tako ga učutka). Kasnije je u zatvoru umro od raka.

<sup>58</sup> Sugerije se da je bezbednije ne govoriti ništa o zaveri, ili bar ne licitirati imenima atentatora. Dilan se istovremeno poziva na staru englesku dečju pesmicu: “A wise old owl lived in an oak / The more he saw the less he spoke / The less he spoke the more he heard. / Why can’t we all be like that wise old bird?”; Kay Kyser ima pesmu “The Wise Old Owl”.

Čuješ li me, Tomi? Ja sam Kraljica esida<sup>59</sup>  
 Vozim se u dugačkoj crnoj linkoln limuzini<sup>60</sup>  
 Vozim se pozadi, pored svoje žene  
 Odlazim pravo u zagrobni život  
 Naginjem se ulevo, glava mi je u njenom krilu  
 Čekajte, navukli su me u nekakvu zamku  
 Gde milost ne tražimo, milosti nemamo  
 Tu smo, u tvom smo kraju<sup>61</sup>  
 Unakazili su mu telo i izvadili mozak<sup>62</sup>  
 Šta su još mogli da učine? Da kukaju na sva zvona  
 Ali njegova duša nije bila tu gde je trebalo da bude<sup>63</sup>  
 Tražili su je poslednjih pedeset godina<sup>64</sup>  
 Sloboda, ah sloboda, dajte mi slobodu<sup>65</sup>  
 Žao mi je što to moram da kažem, gospodine, ali samo su mrtvi slobodni<sup>66</sup>  
 Pošalji mi malo ljubavi,<sup>67</sup> nemoj me lagati  
 Baci pištolj u slivnik<sup>68</sup> i odšetaj<sup>69</sup>

<sup>59</sup> Stihovi iz rok opere *Tomi* grupe Hu iz 1969. Tomi je gluvi i slepi čarobnjak na fliperima. Zapravo, ove reči su kombinacija naslova pesama "Tommy Can You Hear Me?" i "The Acid Queen" istoimene grupe. „Kraljica esida“ je, po nekima, Dilanova aluzija na slikarku Meri Pinšo Majer, Kenedijevu ljubavnicu od 1961. (bivši muž joj je radio za Ciju), koja je s Kenedijem, navodno, prilikom poseta Beloj kući, eksperimentisala sa drogama. I sama je ubijena sa dva hica iz pištolja dok se šetala, godinu dana posle Kenedija (teoretičari zavere odmah su za ubistvo osumnjičili profesionalnog ubicu Cije jer je Majerova znala mnogo toga o Kenediju i navodno je javno osporila izveštaj Vorenove komisije da je postojao samo jedan pucač, objavljen nekoliko nedelja pre nego što je ubijena).

<sup>60</sup> Elvis Prisli: "Long Black Limousine"; ali – i Kenedi se u trenutku ubistva vozio u crnom linkoln kontinentalu.

<sup>61</sup> Džon Majkl King: "On the Street Where You Live". Ali – Avenija Pensilvanija se nalazi u blizini Bele kuće u Vašingtonu, a u toj ulici se nalazio glavni štab FBI (i FBI je osumnjičen da je učestvovao u zaveri).

<sup>62</sup> Kenedijev mozak, izvađen prilikom autopsije u Dalasu, nestao je 1966. iz Nacionalnog arhiva. Pristalice teorije zavere to su protumačili pokušajem vlasti da prikriju da je Kenedi ubijen spreda, poslednjim hicem sa brežuljka na Dili plazi, što bi se videlo analizom oštećenja mozga. Drugi su sugerisali da je Kenedijev brat Robert naredio uklanjanje mozga da bi se prikrile činjenice o uznapredovalim Kenedijevim bolestima, kao i o lekovima koje je uzimao.

<sup>63</sup> Tj., nisu mogli da ubiju nadu, optimizam, težnju za promenom... – „dušu“ Amerike, koju Dilan traži, i nalazi (u drugom delu poeme), u muzici (ali ne u klasičnim rokenrol pesmama već pre u autentičnom dže-zu i bluzu, folku i gospelu itd.), prizivajući i legendarnog di-džeja Vulfmana Džeka i njegove radijske muzičke emisije iz šezdesetih i sedamdesetih, gde se takva muzika emitovala.

<sup>64</sup> I ovi koji su pokušali da ubiju „dušu“ Amerike, kao i oni koji su hteli da je sačuvaju.

<sup>65</sup> Možda Džoan Baez: "Oh, Freedom".

<sup>66</sup> Škotska izreka.

<sup>67</sup> Litl Ričard: "Send Me Some Lovin" (1957).

<sup>68</sup> Možda je reč o Osvaldovom pištolju, iz koga je, po zvaničnoj teoriji, ubio policajca Tipeta, ili o pušci iz koje je, opet po zvaničnoj verziji, ubio Kenedija.

<sup>69</sup> Bert Bakararak: "Walk On By". Strenglersi su autori jedne od poznatijih verzija.

Probudi se, mala Suzi,<sup>70</sup> hajdemo u vožnju  
Preko reke Trinita,<sup>71</sup> plamen nade da održimo<sup>72</sup>  
Uključi radio, ali ne menjaj stanicu  
Bolnica „Parklend“,<sup>73</sup> još samo šest milja<sup>74</sup>  
Sluđuješ me, gospođice Lizi,<sup>75</sup> napunila si me olovom<sup>76</sup>  
Tvoj magični metak<sup>77</sup> uleteo mi je pravo u glavu  
Žrtveno jagnje sam ja, poput Peta Klajna<sup>78</sup>  
Nikad nikog nisam upucao, ni spređa ni otpozadi  
Okrvavljenog oka, okrvavljenog uha<sup>79</sup>  
Neću uspeti da pređem Novu granicu<sup>80</sup>  
Zapruderov film,<sup>81</sup> to sam već video  
Video ga trideset tri puta,<sup>82</sup> možda i više  
Odvratan je i varljiv, okrutan i gadan  
Nešto najužasnije ikad viđeno

---

<sup>70</sup> Verovatno se odnosi na Suzi Rotolo (Suze Rotolo), Dilanovu devojkicu (“Wake up Little Suzie” – “Suzie” sa “z”), s kojom je iz svoje njujorške sobe pratio razvoj događaja posle Kenedijevog ubistva. “Wake up Little Susie” (“Susie” sa “s”) – pop pesma iz 1957. godine Everli bradersa.

<sup>71</sup> Preko reke Trinita prelazi se na putu do Bolnice „Parklend“, gde se uputio crni kadilak sa pogođenim Kenedijem.

<sup>72</sup> Slogan demokratskog političara i borca za građanska prava Džesija Džeksona iz osamdesetih godina bio je “Keep hope alive”.

<sup>73</sup> Pogođenog Kenedija voze u obližnju Bolnicu „Parklend”.

<sup>74</sup> Postoji i pesma Henka Vilijamsa “Six More Miles (To The Graveyard)” iz 1948.

<sup>75</sup> Leri Vilijams: “Dizzy Miss Lizzy”.

<sup>76</sup> Povezivanje s ubistvom Kenedija – „napuniti nekog olovom” – upucati koga.

<sup>77</sup> Aluzija na nelogičnu putanju smrtonosnog metka, koji krivuda. Vorenova državna komisija zaključila je da je putanja metka bila logična (po teoretičarima zavere, cilj Komisije bio je da se isključi mogućnost postojanja drugog atentatora i da se odbrani zvanična teorija o samostalnom pucaču na Kenedija – Liju Harvijuu Osvaidu). Po ovoj teoriji, nazvanoj teorija „magičnog” metka, jedan jedini metak pogodio je Kenedija i guvernera Konalija i načinio sedam ulaznih i izlaznih rana na oba čoveka.

<sup>78</sup> Peta Klajn – američka pevačica, poginula mlada u avionskoj nesreći; “Patsy like Patsy Cline” – imaginarna reči koje Dilan stavlja u usta Osvaidu (on jeste, nakon hapšenja, izjavio novinarima da je žrtveno jagnje – “I didn’t shoot anybody, no sir... I’m just a patsy!”).

<sup>79</sup> Dilan ovde skoro u potpunosti ponavlja sopstveni stih iz pesme “Blood in my eye” iz 1993: “I’ve blood in my eye, got blood in my ear.”

<sup>80</sup> Neki smatraju da „nova granica” označava Kenedijev ambiciozan demokratski politički program, koji je najavio u jednom govoru 1960. godine: „Stojimo danas na samoj ivici Nove granice – granice šezdesetih, granice neslućenih mogućnosti i opasnosti, granice neispunjenih nada i neispunjenih pretnji...” Ili su ovo Osvaldove reči; ili – i Kenedijeve, i Osvaldove.

<sup>81</sup> Čuveni amaterski film koji je snimio Ebraham Zapruder, gde se vidi kako kolona vozila sa Kenedijem prolazi Dili plazom, a onda se vidi i samo ubistvo. Zapruder je odmah po atentatu prodao prava na film časopisu *Life* za oko milion dolara (200.000 dolara je poklonio udovici policajca Tipeta, ubijenom na ulici, za šta je osumnjičen Osvald). Umro je od raka 1970. godine.

<sup>82</sup> Asocijacija na Isusove godine, koji je, po Bibliji, razapet u svojoj trideset trećoj godini?

Ubili su ga jednom, pa ga ubili i drugi put<sup>83</sup>  
Ubili ga kao ljudsku žrtvu<sup>84</sup>  
Na dan kad su ga ubili, neko mi je rekao: „Sinko,  
Doba Antihrista upravo je počelo“<sup>85</sup>  
Vazduhoplov br. jedan prolazi kroz kapiju  
Džonson polaže zakletvu u 2.38<sup>86</sup>  
Javi mi kad odlučiš da baciš peškir u ring  
Ono je što je, mučko ubistvo je to

Šta ima novo, mačkice?<sup>87</sup> Šta sam to rekao?<sup>88</sup>  
Rekao sam da je duša nacije raskomadana  
Da je polako počela da se raspada  
I da smo u trideset šestom<sup>89</sup> satu Sudnjeg dana  
Vulfman Džek,<sup>90</sup> on govori nemuštim jezikom  
Galami na sav glas  
Pusti mi pesmu,<sup>91</sup> g. Vulfmane  
Pusti je za mene u mom dugačkom kadilaku  
Pusti mi onu: „Samo dobri umiru mladi“<sup>92</sup>  
Odvedi me do mesta gde je Tom Duli obešen<sup>93</sup>

---

<sup>83</sup> Možda – prvim metkom (u vrat), pa onda drugim (u glavu). Ili – ubili su ga jednom, fizički, a onda stalno iznova, klevetanjem njegovog ugleda. Ili – ubili su prvo Džona Kenedija, pa onda i njegovog brata Roberta.

<sup>84</sup> Hrišćani veruju da je Isusova smrt žrtva koja je svet iskupila od grehova.

<sup>85</sup> Nagoveštaj daljih zloglasnih (političkih) ubistava u SAD (Martina Lutera Kinga, Roberta Kenedija, Malkoma Eksa, zatim Šaron Tejt, Džona Lenona...).

<sup>86</sup> Lindon Džonson položio je zakletvu u predsedničkom avionu pred samo poletanje iz Dalasa (sa mrtvim Kenedijem u kovčegu).

<sup>87</sup> „What’s new, pussycat?“ – hit Toma Džonsa iz istoimenog filma iz 1965, za koji je Vudi Alen napisao scenario.

<sup>88</sup> „What’d I say?\": numera Reja Čarlsa.

<sup>89</sup> Postoji američki film *36 Hours* iz 1965, zasnovan na kratkoj priči „Čuvaj se psa“ Roalda Dala. Postoji i hebrejska legenda o 36 pravednika, na kojima počiva svet, bez čijih bi nesebičnih dela on odavno bio uništen.

<sup>90</sup> Vulfman Džek (1938–1995), popularni američki di-džej i voditelj.

<sup>91</sup> Odavde pa do kraja pesme Dylan skoro svaki stih, kao neku mantru, počinje rečima „pusti mi...“. Alen Ginsberg je u poemi „Urlik“ („Howl“) iz 1956. činio to isto s rečima „koji su...“, „Moloh“ i „sveti...“ (Dylan i petnaest godina stariji Ginsberg bili su dobri prijatelji).

<sup>92</sup> „Only the Good Die Young“ – pesma Bilija Džoela.

<sup>93</sup> Ratni veteran Konfederacije, belac Tom Duli, obešen je 1866. zbog (nedokazanog) ubistva svoje ljubavnice. Pesmu „Tom Dooly“ izvodili su mnogi; jedna od poznatijih verzija je „Hang down your head Tom Dooley“ grupe The Kingston Trio iz 1958; Nil Jang ju je obradio 2012, kao „Tom Dula“. Ovde se Tom Duli možda dovodi u vezu sa Osvaldom, kome takođe nije dokazana optužba da je ubio Kenedija.

U Palati kralja Džejmsa<sup>94</sup> pusti „Bolnicu Svetog Džejmsa“<sup>95</sup>  
Ako hoćeš da upamtiš, bolje zapiši sva ta imena  
Pusti i Etu Džejms,<sup>96</sup> pusti mi „Radije bih oslepela“  
Pusti je za čoveka s telepatiskim umom<sup>97</sup>  
Pusti Džona Lija Hukera, pusti „Počeši mi leđa“<sup>98</sup>  
Pusti ga za onog vlasnika striptiz kluba po imenu Džek  
Gitar Slim usporava<sup>99</sup>  
Pusti ga za mene i Merilin Monro<sup>100</sup>

Pusti „Molim te, pomozmi da ne ostanem neshvaćen“<sup>101</sup>  
Pusti to za Prvu damu,<sup>102</sup> ne oseća se ona dobro  
Pusti Dona Henlija, pusti Glenu Fraju<sup>103</sup>  
Dosegni granicu<sup>104</sup> i pusti da prođe  
Pusti nešto i za Karla Vilsona  
Koji gleda u daljinu niz Aveniju Gauer<sup>105</sup>  
Pusti „Tragediju“,<sup>106</sup> pusti „Vreme sumraka“<sup>107</sup>

---

<sup>94</sup> Kenedijev otac Džozef je 1938. godine postao američki ambasador u Britaniji. „The Court of St. James“ je zvanična adresa dvora britanske monarhije, i za američke ambasadore u Britaniji govorilo se da odlaze „u Palatu Sv. Džejmsa“. Godine 1979. objavljen je i CD grupe Led cepelin s nazivom „In the Court of King James“. Telo princeze Dajane počivalo je u Palati Sv. Džejms pet dana pre sahrane 1997.

<sup>95</sup> „St. James Infirmary Blues“ – američka bluz pesma nepoznatog porekla (izvodio ju je i Luj Armstrong).

<sup>96</sup> Eta Džejms: „I'd Rather Go Blind“ (1968).

<sup>97</sup> „The man with the telepathic mind“ – možda se odnosi na Krisvela (Criswell), propovednika i navodnog vidovnjaka koji je, opet navodno, predvideo Kenedijevu smrt, rekavši da se neće kandidovati za drugi mandat „jer će mu se nešto dogoditi novembra 1963“. Dilan je pominjao Krisvela u svojim radio-emisijama i znao je za njega. Možda je reč i o vidovnjaku Uriju Geleru, koji je 2017. izjavio da je učestvovao u istrazi povodom ubistva Kenedija. Postoji i priča da je neko zvao telefonom, pola sata pre atentata, jednog britanskog novinara i rekao: „Spremajte se da ubijete američkog predsednika, zovite američku ambasadu“, i prekinuo vezu.

<sup>98</sup> Slim Harpo: „Baby Scratch My Back“.

<sup>99</sup> Gitar Slim je zapravo Memfis Slim, a pesma je „Goin' Down Slow“.

<sup>100</sup> Bila u javno-tajnoj vezi sa Džonom Kenedijem. Nađena mrtva u svom stanu godinu dana pre Kenedijevog ubistva usled (navodnog) predoziranja pilulama. Ove reči možda izgovara ubijeni Kenedi.

<sup>101</sup> Prvo izvođenje 1964: Nina Simon – „Don't Let Me Be Misunderstood“ (Dilan je izuzetno cenio Ninu Simon, a i sam je 2015. izjavio da bi voleo da snimi svoju verziju ove pesme). Od poznatijih izvođenja: Enimalsi, Elvis Kostelo, Džo Koker...

<sup>102</sup> Prva dama je Džeki Kenedi, ali možda i Merilin Monro („prva dama“ za sve muškarce, posebno za Kenedija).

<sup>103</sup> Obojica iz grupe Igls.

<sup>104</sup> Igls – „Take It to the Limit“.

<sup>105</sup> Pokojni pevač Bič bojsa Karl Vilson pevao je prateće vokale u numeri „Desperados Under the Eaves“ Vorena Zevona iz 1976, koja se završava stihom „Look away down Gower Avenue“.

<sup>106</sup> „Tragedy“ može da se odnosi na pesmu grupe Bi džiz iz 1979, ili na istoimenu numeru grupe The Fleetwoods iz 1961.

<sup>107</sup> Pletersi: „Twilight Time“.

Vrati me u Talsu,<sup>108</sup> na mesto zločina<sup>109</sup>  
 Pusti još jednu i „Još jedan je zagrizao ledinu“<sup>110</sup>  
 Pusti „Stari izandali krst“<sup>111</sup> i „U Boga verujemo“<sup>112</sup>  
 Pojaši ružičastog konja duž dugog usamljenog puta  
 Zastani tamo i sačekaj da mu glava eksplodira<sup>113</sup>  
 Za g. Tajanstvenog pusti „Tajanstveni voz“  
 Za čoveka koji se srušio poput neukorenjenog drveta<sup>114</sup>  
 Pusti je za prečasnog,<sup>115</sup> pusti je za pastora  
 Pusti je za psa bez gospodara<sup>116</sup>  
 Pusti Oskara Pitersona, pusti Stena Geca  
 Pusti „Plavo nebo“,<sup>117</sup> pusti Dikija Betsa  
 Pusti Arta Pepera, Telonijusa Monka,  
 Čarlija Parkera i sve te starudije<sup>118</sup>  
 Sve te starudije i „Sav taj džez“<sup>119</sup>  
 Pusti nešto i za Ptičara iz Alkatraza<sup>120</sup>  
 Pusti Bastera Kitona, pusti Harolda Lojda<sup>121</sup>

<sup>108</sup> Bob Vils – “Take Me Back To Tulsa”.

<sup>109</sup> Rasni masakr u Talsi iz 1921. Aluzija na ubistvo Kenedija.

<sup>110</sup> Kvin – “Another One Bites The Dust”. Ovdje se, naravno, naslov odnosi na ubijenog Kenedija.

<sup>111</sup> Džo Staford: “The Old Rugged Cross”.

<sup>112</sup> The Dead Kennedys: album *In God We Trust* (1981). To je i zvanični moto SAD (nalazi se i na papirnom i kovanom novcu).

<sup>113</sup> *Ride the Pink Horse* – kriminalistički film iz 1947. (po istoimenom romanu Doroti B. Hjuž). Možda je značenje ovog stiha u skladu sa porukom filma/romana: ne talasaj, ne traži odgovore na sva pitanja jer neke misterije su nerešive. Ovaj stih (kao i prethodni) možda se odnosi na Kenedijevu vožnju autom do mesta gde je pogoden u glavu (od udarne snage metka, činilo se da mu je glava eksplodirala).

<sup>114</sup> Pesmu “Mystery Train” originalno je izvodio Džunior Parker, ali to je bio i veliki hit Elvisa Prislija, koji je možda taj „g. Tajanstveni“. Neki su smatrali da je Prisli usvojio stil crnačke muzike, ali bez duše, i u poslednjim godinama života komercijalizovao se u šljaštećeg lasvegaskog izvođača, pa je možda on ovo neukorenjeno drvo koje je premlado palo mrtvo (ali stih može da se odnosi i na samog Kenedija; Dilan je u *Hronikama* za smrt Henka Vilijamsa rekao da je to za njega bilo „kao da se srušilo neko ogromno stablo“).

<sup>115</sup> Možda Martin Luter King.

<sup>116</sup> Može da se odnosi na Edvara Dž. Huvera, šefa FBI, po nekima tada najmoćnijeg čoveka sveta, koji je od 1924. do 1972. bio na toj visokoj poziciji u SAD (tokom njegovog mandata promenilo se osam predsedničkih administracija). Huverova uloga u Kenedijevom ubistvu ostala je nerasvetljena.

<sup>117</sup> “Blue Sky”, pesma Alman braders benda iz 1972. (Diki Bets je gitarista Almana).

<sup>118</sup> Ili je možda “junk” u “all that junk” aluzija na heroin.

<sup>119</sup> Poznata kompozicija iz mjuzikla *Čikago* iz 1975. (mnogi su je izvodili) i istoimenog filma Boba Fosa iz 1979. godine; “all that jazz” je i američki idiom i znači „i tako to“, pa ovaj stih, kao i mnogi drugi u poemi, može imati više značenja.

<sup>120</sup> Robert Frenklin Strod, poznatiji kao „Ptičar iz Alkatraza“, osuđenik na doživotnu robiju. Proveo je u zatvoru više od 50 godina. Umro je dan pre Kenedijevog ubistva. Postoji i instrumental Rika Vejkmana „Ptičar iz Alkatraza“ iz 1977.

<sup>121</sup> Odnosi se na muziku iz filmova Bastera Kitona i Harolda Lojda, poznatih američkih komičara iz ere nemog filma.

Pusti Bagzija Sigela,<sup>122</sup> pusti Lepog dečka Flojda<sup>123</sup>  
Igraj na te brojeve,<sup>124</sup> igray na sigurno  
Pusti „Isplači mi reku“<sup>125</sup> za gospodara bogova<sup>126</sup>  
Pusti Broj devet,<sup>127</sup> pusti Broj šest<sup>128</sup>  
Pusti to za Lindsija<sup>129</sup> i Stivi Niks  
Pusti Net King Kola,<sup>130</sup> pusti „Dete prirode“<sup>131</sup>  
Pusti „Daleko u predgrađu“<sup>132</sup> za Terija Maloja<sup>133</sup>  
Pusti „Dogodilo se jedne noći“<sup>134</sup> i „Noć greha“<sup>135</sup>  
Dvanaest miliona duša upravo slušaju<sup>136</sup>  
Pusti „Mletačkog trgovca“,<sup>137</sup> pusti Trgovce smrću<sup>138</sup>  
Pusti „Stelu pod svetlošću zvezda“<sup>139</sup> za ledi Magbet<sup>140</sup>

---

<sup>122</sup> Poznati kriminalac Sigel ubijen je 1947. s dva pucnja u glavu (kroz prozor) dok je čitao novine u svojoj kući.

<sup>123</sup> Flojd je bio pljačkaš banaka s početka 20. veka, navodno velikodušan prema siromašnima. "Pretty Boy Floyd" je i protestna pesma Vudija Gatrija iz 1939.

<sup>124</sup> Igrati na određene brojeve u ilegalnoj lutriji, popularnoj tokom šezdesetih i sedamdesetih godina u siromašnim krajevima SAD? Ili aluzija na rulet.

<sup>125</sup> "Cry Me A River": džez standard iz pedesetih. Poznatiya izvođenja: Dajna Vošington, Ela Ficdžerald, Džo Koker. Poslednje: Džastin Timberlejk (2002).

<sup>126</sup> Možda aluzija na crteže Julijusa Snora fon Karolsfelda (1794–1872), poznatog po ilustracijama biblijskih tema. Ili je možda reč o Indri, Ocu bogova, vrhovnom bogu iz indijske mitologije.

<sup>127</sup> Možda se odnosi na kolažnu eksperimentalnu pesmu Bitlsa "Revolution 9" s njihovog *Belog albuma* iz 1968. (autori pesme su Lenon i Joko Ono), a za koju je neko rekao da „u tih osam minuta s albuma koji se zvanično zove *The Beatles*, uopšte nema Bitlsa“.

<sup>128</sup> Možda je reč o popularnoj dečkoj pesmici "The Number Six" (StoryBots); možda je reč o džuboksu, pa se biraju pesme; neki ovaj stih dovode u vezu s numerom Džimija Hendriksa "If 6 was 9", i tumače je kao omaž Hendriksu, koga je Dilan cenio. A možda je jednostavno reč o stavljanju novca na brojeve 6 i 9 na ruletu, koji se nalaze jedan do drugog.

<sup>129</sup> Linds Bakingam, muzičar grupe Flitvud Mek.

<sup>130</sup> Net King Kol je bio omiljeni pevač Dilanovog oca, i u kući gde je Dilan odrastao često su se slušale njegove ploče.

<sup>131</sup> Net King Kol: "Nature Boy".

<sup>132</sup> Bili Džo Rojal: "Down in the Boondocks" (1965).

<sup>133</sup> Terry Malloy je ime lučkog radnika koga je Marlon Brando igrao u filmu *Na dokovima Njujorka*.

<sup>134</sup> *It happened One Night*, film Frenka Kapre iz 1934.

<sup>135</sup> Elvis Prisl: "One Night Of Sin"

<sup>136</sup> Objavu novinara Si-Bi-Esa Voltera Kronkajta na dan atentata – da je Kenedi umro?

<sup>137</sup> Dilan ukazuje na Kenedijeve ubice, koji su došli po „svoj komad mesa“ (Šajlok u *Mletačkom trgovcu* traži da mu se dug plati komadom mesa dužnika).

<sup>138</sup> Izraz "merchants of death" prvi put se pojavio tridesetih godina u SAD, da okarakteriše industrijalce i bankare koji su finansirali Prvi svetski rat. Postoji i studija s tim naslovom, *Merchants of Death*, iz 1934, kao i film iz 1988. u režiji Rosa Hejgena (i još jedan s istim naslovom iz 1999).

<sup>139</sup> Majls Dejvis: "Stella By Starlight".

<sup>140</sup> Kenedijeve ubice su „trgovci smrću“, sa okrvavljenim rukama poput ledi Magbet; ali možda je Džeki Onazis, Kenedijeva žena, ledi Magbet, sva okrvavljena u autu pored svog muža.

Ne brinite, g. predsedniče, pomoć stiže  
 Vaša braća dolaze,<sup>141</sup> biće paklenog rusvaja  
 Braća? Čija braća? Šta to pominjete pakao?  
 „Reci im da ih čekamo, samo neka dođu  
 I njih ćemo srediti“<sup>142</sup>  
 Na Polje ljubavi<sup>143</sup> je njegov avion sleteo  
 Ali više nije uspeo da uzleti  
 Teško je sve to bilo pratiti, preteško  
 Ubili su ga na oltaru izlazećeg sunca<sup>144</sup>  
 Pusti „Maglovito“<sup>145</sup> za mene i „Stari đavo Mesec“<sup>146</sup>  
 Pusti mi „Sve može da prođe“<sup>147</sup> i „Memfis u junu“<sup>148</sup>  
 Pusti „Usamljen na vrhu“<sup>149</sup> i „Usamljeni su hrabri“<sup>150</sup>  
 Pusti to za Hudinija, koji se prevrće u grobu  
 Pusti Dželija Rola Mortona, pusti „Lusil“<sup>151</sup>  
 Pusti „Duboko u snu“,<sup>152</sup> pusti „Volan“<sup>153</sup>  
 Pusti „Mesečevu sonatu“<sup>154</sup> iz fis-mola  
 I „Ključ za auto-put“<sup>155</sup> za kralja usne harmonike<sup>156</sup>  
 Pusti „Marširajući kroz Džordžiju“<sup>157</sup> i „Bubnjeve Dambartona“<sup>158</sup>

<sup>141</sup> Kenedijeva braća.

<sup>142</sup> I Kenedijev rođeni brat Robert ubijen je pod nerazjašnjenim okolnostima na jednom predizbornom skupu 1968, kada se kandidovao za predsednika SAD.

<sup>143</sup> Zvaničan naziv dalaskog aerodroma je „Polje ljubavi“.

<sup>144</sup> Asocijacija na tradicionalnu folk pesmu „House of the Rising Sun“ (najpoznatija je obrada grupe Animals), koju je Dilan uvrstio na svoj prvi album *Bob Dylan*.

<sup>145</sup> Pesma Erola Garnera „Misty“ iz 1954. (mnogi su je izvodili). Postoji i film *Magla* Džona Karpentera iz 1980.

<sup>146</sup> Pesma „Old Devil Moon“ je iz mjuzikla *Finian's Rainbow* (1947). Ceo stih glasi: „It's that old devil moon in your eyes...“ Snimio ju je 1954. i kvartet Majlsa Dejvisa. Filmska verzija *Finian's Rainbow* je iz 1968. (režija F. F. Kopola).

<sup>147</sup> *Anything Goes*: poznati brodvejski mjuzikl iz 1934. za koji je muziku napisao Kol Porter.

<sup>148</sup> Hogi Karmajkl: „Memphis In June“ (1945). Obrade: Nina Simon, Eni Lenoks i dr.

<sup>149</sup> Verovatno se odnosi na pesmu „Lonely at the Top“ Rendija Njumena iz 1987 (mnogi su je izvodili).

<sup>150</sup> *Lonely Are the Brave*: vestern s Kirkom Daglasom iz 1962.

<sup>151</sup> Litl Ričard: „Lucille“ iz 1957. (kasnije razne obrade).

<sup>152</sup> Čet Bejker: „Deep In A Dream“ (1952–1959).

<sup>153</sup> Litl Džunior Parker: „Driving Wheel“, pesma iz 1961. (mnogi su je izvodili). Možda je Kenedi za ožalošćenu Ameriku bio njen „upravljач“ (a sad joj je neophodan novi).

<sup>154</sup> Ludvig van Betoven – „Moonlight Sonata“.

<sup>155</sup> „Key to the Highway“ – stari bluz standard. Dilan je posebno voleo obradu Big Bila Brunzija iz 1941.

<sup>156</sup> Možda se odnosi na Džeza Gilama, američkog bluz usnog harmonikaša (1902–1966).

<sup>157</sup> „Marching Through Georgia“ – pesma iz vremena američkih građanskih ratova u sedmoj deceniji 19. veka. Jedna od poznatijih obrada: Tenesi Erni Ford (1961).

<sup>158</sup> Tradicionalna škotska pesma iz vremena građanskih ratova u 18. veku. Mnogi su je izvodili. Grupa The Beers Family of Fox Hollow iz Njujorka popularizovala ju je šezdesetih godina.



Pusti tamu,<sup>159</sup> i smrt će doći kada dođe  
Pusti „Voli me ili ostavi“ velikog Bada Pauela<sup>160</sup>  
Pusti „Krvlju natopljenu zastavu“,<sup>161</sup> pusti „Mučko ubistvo“<sup>162</sup>

---

<sup>159</sup> Neki će smatrati da se reč „Tama“ odnosi na Eminemovu pesmu „Darkness“, objavljenu januara 2020, s temom o masovnom ubici i pucnjavi u Las Vegasu iz 2017. Drugi da je tu reč o pesmi „Tama“ Lenarda Koena iz 2012. Treći da je to pozivanje na Šekspirovog *Julija Cezara*: „Towards die many times before their deaths; The valiant never taste of death but once. Of all the wonders that I yet have heard, it seems to me most strange that men should fear; Seeing that death, a necessary end, will come when it will come.“

<sup>160</sup> Pesma je nastala 1928. za brodvejski mjuzikl *Whoopie!* Mnogi će je potom izvoditi, ali nejasno je da li uopšte postoji verzija Bada Pauela. U svakom slučaju, on je nije napisao.

<sup>161</sup> „The Blood Stained Banner“ je hrišćanska duhovna pesma koju je komponovao irski emigrant Džon R. Klements (Clements) i objavio je 1916, a bila je popularna u afro-američkim crkvama jer je propagirala hrabrost i postojanost u teškim vremenima: „We are soldiers in the army / We have to fight although we have to cry / We’ve got to hold up the blood-stained banner / We’ve got to hold it up until we die!“ „Blood-stained banner“ u Dilanovoj pesmi verovatno je i aluzija na Isusov ogrtač, natopljen njegovom krvlju prilikom razapinjanja. „The Blood Stained Banner“ odnosi se i na borbenu zastavu Konfederacije i treću po redu nacionalnu zastavu Konfederalnih država Amerike, usvojenu 4. marta 1865. (sadržavala je, kao što su jušnjaci želeli, „najmanju moguću količinu jenkijevske plave boje“). Dilan ovde namerno ide za višestrukim značenjem jer je na nekoliko mesta u pesmi pomenuo teoriju zavere: da Kenedijevo ubistvo nije čin jednog čoveka već zavera južnjačkih Demokrata i industrijalaca koji su želeli (i uspeli) da smaknu Kenedija i postave Lindona Džonsona za predsednika. Možda i poruka da se i trenutno u Americi dešavaju loše stvari – Trump, beli suprematizam, rasizam itd. (koje takođe potiču iz konzervativnih krugova SAD).

<sup>162</sup> Izabравši naslovne reči za kraj, Dilan pesmu završava simbolično, s povratkom na početak, prizivajući možda simbol Uroborosa (zmiје koja jede sopstveni rep), i novu nadu u apokaliptičnom vremenu. I Džojsovo *Fineganovo bdenje* završava se ukazivanjem na početak teksta, na pun krug.